
Handboek voor
krachtig leesonderwijs

Jona Hebbrecht
Iris Vansteelandt

Lannoo
Campus

Wil je de Kijkwijzers uit het boek gebruiken?

Ga naar <https://www.lannoocampus.com/nl/van-leerlingen-lezers-maken> of gebruik

deze QR-code:

D/2023/45/41 – ISBN 978 94 014 9002 3 – NUR 840

Vormgeving omslag: Kris Demey & Peter Willems

Vormgeving binnenwerk: Wendy De Haes

Ontwerp illustraties: Kris Demey & Peter Willems, in opdracht van Iedereen Leest

© Jona Hebbrecht, Iris Vansteelandt & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2023.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediativisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag verveelvoudigd worden en/of openbaar gemaakt,
door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus
Vaartkom 41 bus 01.02
3000 Leuven
België

Postbus 23202
1100 DS Amsterdam
Nederland

www.lannoocampus.com

INHOUD

INLEIDING

7

5

DEEL I

LEESBELEID ALS MOTOR VOOR KRACHTIG LEESONDERWIJS

11

1. Stap in een leesbeleidsproces 19
  2. Werk met een leesteam 23
  3. Maak een analyse van je leesonderwijs 25
  4. Zorg voor een gedeelde visie 30
  5. Ga van leesvisie naar leesplan 36
  6. Zet je leesplan in werking 42
- Aan de slag 43

DEEL II

KRACHTIG LEESONDERWIJS

45

1. Leesomgeving 49
  - Creëer een motiverende leesomgeving 52
  - Zorg voor een rijk leesaanbod 59
  - Aan de slag 79
2. Leesdidactiek 81
  - Zorg voor een motiverende leesaanpak 87
  - Lees in een betekenisvolle context 92
  - Maak leesdoelen transparant 101
  - Activeer voorkennis 105
  - Geef leesinstructie 121
  - Instructie bij ontlukende geletterdheid 128
  - Instructie bij technisch lezen 147
  - Instructie bij begrijpend lezen 160

Instructie bij leesmotivatie	186
Instructie bij leesgedrag	198
Ga in interactie en geef feedback	200
Aan de slag	224
3. Leesmonitoring	227
Sta stil bij wat je monitort	236
Kies hoe je monitort	239
Bepaal met wie je monitort	260
Leg vast wanneer je monitort	261
Stem je leesonderwijs af op je leesmonitoring	262
Aan de slag	269

DEEL III LEESNETWERK ALS RODE DRAAD 275

1. Werk samen met je leesnetwerk	276
2. Betrek je leesnetwerk bij je leesbeleid	279
3. Creëer samen met je leesnetwerk een motiverende leesomgeving	281
4. Zet je leesnetwerk in bij je leesdidactiek	284
5. Betrek je leesnetwerk bij je leesmonitoring	287
Aan de slag	290

LITERATUUR 291

EINDNOTEN 306

INLEIDING

*It takes a village to raise a child,
it takes a village to raise a reader.*

7

Beste (zorg)leraar, directeur, pedagogisch begeleider,
lerarenopleider, onderwijsondersteuner,

Beste lezer,

Bedankt om dit boek vast te nemen. Fijn dat je je wilt verdiepen in hoe je betere en meer gemotiveerde lezers kunt maken van je leerlingen. Bedankt om elke dag opnieuw samen met je collega's het beste van jezelf te geven, ook op het gebied van lezen. *It takes a village to raise a reader* en niets is minder waar. *Lezers maak je samen.*

Natuurlijk wil je van ál je leerlingen vaardige en gemotiveerde lezers maken. Leerlingen die goed en graag lezen, leren vaak ook beter en hebben zelfs meer kans op een beter leven. Een gouden ticket voor het leven dus, ook al is het geen eenvoudige klus om van elke leerling een lezer te maken. Er bestaan geen wondermiddelen of trucjes om al je leerlingen goed en graag te leren lezen. Lezen is een intensief en complex proces dat heel vroeg start en voor veel leerlingen veel tijd vergt. Het leesproces start bij voorkeur thuis en in de kleuterklas en gaat verder tot in het secundair of middelbaar/voortgezet onderwijs.* Krachtig leesonderwijs is dus een verhaal van samenwerking tussen ouders, leraren, directie, het brede leesnetwerk rond een school én de leerlingen zelf. *Lezers maak je samen.*

* Voor de eenduidigheid in het Nederlandse taalgebied gebruiken we in het vervolg van dit boek de termen 'basisonderwijs' en 'middelbaar' onderwijs.

Wees trots op al die leerlingen die jij mee hebt leren lezen. Het is een enorme prestatie om van je leerlingen lezers te maken die vlot en vloeiend lezen, begrijpen wat ze lezen én leesplezier ervaren. Krachtig leesonderwijs realiseren is een uitdagende onderneming, dus sla de handen in elkaar met je collega's en andere leesbevorderaars, ook wanneer het proces wat moeilijker loopt. Geef jezelf en elkaar de nodige tijd en ruimte. Duik samen in dit boek. *Lezers maak je samen.*

8

In deel I van dit boek bespreken we hoe een leesbeleid de motor kan zijn voor krachtig leesonderwijs. In deel II zoomen we in op de pijlers *leesomgeving*, *leesdidactiek* en *leesmonitoring*. In deel III gaan we dieper in op de kracht van een breed leesnetwerk.

Doorheen de tekst vind je in de lichtgroene kaders concrete praktijkvoorbeelden die we verzamelden als lerarenopleiders, schoolcoaches en onderzoekers. In elk deel duiken we bovendien in het leesverhaal van De Wegwijzer, een school met zowel een afdeling basis- als middelbaar onderwijs. Zo zie je hoe deze school concreet werk maakt van verschillende stappen richting krachtig leesonderwijs. Naast de praktijkvoorbeelden vind je ook kaders met tips en kijkwijzers in een grijze kleur. Elk hoofdstuk sluiten we af met een stukje *Aan de slag* waar we handvatten aanreiken om je (lees)onderwijs te verrijken.

Net zoals krachtig leesonderwijs is ook dit handboek een verhaal van verschillende puzzelstukken. Kies dus gerust met welk deel of hoofdstuk je eerst aan de slag wilt gaan. Deel I is voor veel scholen misschien wel het meest uitdagende. Toch is het een bewuste keuze om dit handboek te starten vanuit de focus op leesbeleid, omdat dit de motor is voor krachtig leesonderwijs. Misschien associeer je 'leesbeleid' nu nog met een droge beleidstekst die ergens op een computer staat. Maar in dit handboek lees je hoe je van je leesbeleid een visueel en dynamisch proces kunt maken. Toch is het ook mogelijk om met deel II of zelfs met deel III te starten. Je hebt bijvoorbeeld zin om meteen aan de slag te gaan met een rijk leesaanbod of een motiverende leesomgeving. Of je verdiept je graag in ontluikende geletterdheid, technisch

lezen, begrijpend lezen of leesmotivatie. Kortom, hoe je start met dit lees(onderwijs)verhaal maakt niet uit, zolang je ervoor zorgt dat de puzzelstukken in elkaar passen. Deel dit verhaal ook met je collega's en andere leesbevorderaars, want zoals je ondertussen weet: *Lezers maak je samen.*

Ook dit boek is het resultaat van een samen-verhaal. Het is een verhaal van en voor leraren, directies, lerarenopleiders, pedagogisch begeleiders, onderwijsondersteuners ... We willen dan ook graag iedereen bedanken die meewerkte aan dit leesverhaal. We bedanken in het bijzonder Marlies Algoet (lerarenopleider en onderzoeker Odisee), Els Carlier (leerkracht en leescoach Klavertje Vier), Sylvie Dhaene (directeur Iedereen Leest), Wenckje Jongstra (associate lector Taalstimulering Hogeschool KPZ), Heleen Rijckaert (beleidsadviseur Taalunie), Amélie Rogiers (postdoctoraal onderzoeker, operationeel coördinator bij het Steunpunt Centrale Toetsen in Onderwijs), Sarah Van Tilburg (coördinator vorming en opleiding Iedereen Leest) en Hilde Van Keer (hoogleraar, voorzitter Vakgroep Onderwijskunde en coördinator onderzoeksgroep Taal, Leren, Innoveren Universiteit Gent). We bedanken ook expliciet alle scholen die we mogen en mochten begeleiden bij het versterken van hun leesonderwijs. Dit boek is het resultaat van een rijke uitwisseling met deze schoolteams.

We eindigen deze inleiding graag met een eerbetoon aan collegalerarenopleider en woordkunstenaar Stijn Depaepe, zelf een leesgids in hart en nieren.

10

Bericht aan de leraar

Zorg dat ze je betrappen
op 't lezen van een boek.
Leg stiekem tussen mappen
een ouwe pocket zoek.

Sta openlijk te lezen,
vooraf en tussendoor,
in boeken onvolprezen,
en lees er vief uit voor.

Betrek een tekst die zindert
bij zowat elke les.
Besmet hen onverminderd.
Wees leesgids. Boek succes.

Veel lees- en leerplezier!

Jona en Iris

DEEL I

LEESBELEID als motor voor krachtig leesonderwijs

Wil je werk maken van een duurzaam leesbeleid? Samen met het team van De Wegwijzer ontdek je in dit deel hoe je stap voor stap aan de slag kunt gaan met een leesbeleidsproces om je leesonderwijs te versterken.

12

Met De Wegwijzer op weg naar krachtig leesonderwijs

Wanneer je binnenwandelt in de school De Wegwijzer, valt je oog op een reeks foto's van lezende leraren en leerlingen. Aan de ingang zie je een kast met 'boeken in de kijker'. Je merkt het meteen: De Wegwijzer vindt lezen en taal belangrijk. Het leesteam dat bestaat uit enkele enthousiastelingen zorgt samen met de directeur voor jaarlijkse **lees- en taalbevorderende acties** op school. Zo zijn er voorleesmarathons en auteurslezingen en is er een jaarlijks leesbuffet.

Ondanks alle acties merken de leraren in De Wegwijzer toch op dat het niet goed zit met de leesvaardigheid en leesmotivatie van hun leerlingen. Sommige leerlingen lezen minder goed dan verwacht en meerdere leerlingen kunnen zich niet lang concentreren op een tekst. Het is bij momenten erg moeilijk om de leerlingen te motiveren om met teksten aan de slag te gaan. Daarom wil het team van De Wegwijzer samen **bewust nadenken** over wat er nodig is om hun leerlingen beter en liever te laten lezen.

Wanneer het lerarenteam tijdens een personeelsoverleg brainstormt over mogelijke stappen om hun leesonderwijs te versterken, geven sommigen aan dat het leesaanbod op school verouderd is. Andere leraren merken op dat ze ervaringen willen delen met elkaar over hoe ze in de klas aan de slag gaan rond lezen. Sommige teamleden vertellen dat ze ondersteuning nodig hebben om het lezen van hun leerlingen te monitoren. Nog een andere groep vindt het belangrijk om ouders nauwer te betrekken bij het leesonderwijs. De Wegwijzer bespreekt hiermee al meteen verschillende pijlers die nodig zijn om het leesonderwijs op een

school te verrijken. Uiteraard kunnen ze niet alles tegelijkertijd in gang zetten. Om dit **veranderingsproces** op een duurzame en gestructureerde manier aan te pakken, zullen ze de nodige tijd moeten nemen en keuzes moeten maken. Vanuit de wil om de neuzen in dezelfde richting te krijgen, beslist het team van De Wegwijzer om werk te maken van een **leesbeleid**. Op die manier kunnen ze samen stapsgewijs aan de slag gaan met één gemeenschappelijk doel: van al hun leerlingen vaardige en gemotiveerde lezers maken.

13

Als je dit boek in handen hebt, wil je waarschijnlijk, net als het team van De Wegwijzer, aan de slag gaan richting krachtig lees- en taalonderwijs. Lezen is immers een **basisvaardigheid** die je leerlingen levenslang nodig hebben.¹ Elke dag komen kinderen en volwassenen met een overvloed aan geschreven teksten in contact. Om goed te kunnen functioneren in onze maatschappij moet je teksten niet alleen technisch vlot en vloeiend kunnen lezen, maar vooral ook met begrip en motivatie.² Daarnaast is lezen ook een meerwaarde voor de persoonlijke ontwikkeling.³

'Reading literacy is the ability to understand and use those written language forms required by society and/or valued by the individual. Readers can construct meaning from texts in a variety of forms. They read to learn, to participate in communities of readers in school and everyday life, and for enjoyment.'

(Mullis & Martin, 2019, p. 6)

Een vaardige en gemotiveerde lezer word je niet in een vingerknip. Het vergt jaren oefening om goed en gemotiveerd te kunnen lezen. Kunnen lezen met begrip is het resultaat van een **complex en uitdagend proces** dat samenhangt met andere taalvaardigheden zoals luisteren, schrijven en spreken.⁴

Maar wat maakt lezen nu zo uitdagend? In onderstaande ‘leesdriehoek’ staat de wisselwerking tussen leesvaardigheid (leestechniek, leesbegrip), leesmotivatie en leesgedrag centraal.⁵ Leesvaardigheid is een combinatie van technisch lezen en begrijpend lezen. Die leesvaardigheid van kinderen en jongeren beïnvloedt hun leesmotivatie en leesgedrag. Met andere woorden: leerlingen die beter lezen, lezen vaker liever en vice versa. Het is immers motiverender om iets te doen als je er goed in bent.⁶ Kinderen en jongeren die een sterke basis hebben in leesvaardigheid en gemotiveerd zijn tot lezen, lezen bovendien frequenter en worden daardoor steeds sterker in lezen. Er is dan sprake van een **positieve leesspiraal**.⁷ Lezen is een complex proces dat daarnaast ook beïnvloed wordt door de wereldkennis en de taalbagage van een lezer.

Figuur 1 Leesdriehoek

Kernbegrippen in de leesdriehoek

- **Leestechniek:** de mate waarin je geschreven taal kunt omzetten in gesproken taal; hoe vaardig je bent om letters, woorden en zinnen te decoderen en verklanken in functie van vlot en vloeiend lezen.
- **Leesbegrip:** de mate waarin je de boodschap van de tekst begrijpt; hoe vaardig je bent om een samenhangende en betekenisvolle mentale voorstelling te maken van een tekst; hoe vaardig je bent om actief betekenis te geven aan geschreven taal.
- **Leesmotivatie:** de zin of behoefte om te lezen; de redenen waarom je wilt lezen, zoals iets bijleren of jezelf ontspannen.
- **Leesgedrag:** de manier waarop je teksten leest; hoe frequent je welke teksten leest, hoe lang en hoe aandachtig.
- **Taalbagage:** de mate waarin je inzicht hebt in taal, de omvang van je woordenschat, je taalvaardigheid.
- **Wereldkennis:** de breedte en diepte van je achtergrondkennis; de informatie en kennis die je inzet tijdens het leesproces.

Leesvaardigheid is een complex proces van decoderen van letters, woorden en zinnen én tot tekstbegrip komen. Als lezer moet je actief **betekenis geven** aan een tekst. Dit proces start al in de kleuterklas. Naast decoderen is gerichte oefening in luisterbegrip noodzakelijk in de kleuterschool en liefst zelfs al daarvoor. Van leerlingen lezers maken vereist dus gerichte instructie en training van leestechniek en luister- en leesbegrip doorheen de basis- en middelbare school.

Om betekenis aan een tekst te geven, heb je enerzijds voldoende voorkennis nodig. Die is afhankelijk van je **kennis van de wereld**, je leefwereld en je interesses.⁸ Anderzijds heeft ook je **talige bagage** invloed bij het lezen:⁹ je luistervaardigheid, je woordenschat, je kennis van het taalsysteem ... Lezers met veel taalkennis, een grote woordenschat en veel kennis over de structuur van teksten kunnen een tekst makkelijker betekenis geven. Omgekeerd is het ook zo dat wie graag en betrokken leest, de kennis en vaardigheden vergroot die nodig zijn

16 voor een goede lees- en taalvaardigheid. Als je veel leest én begrijpt wat je leest, vergroot je je achtergrondkennis, woordenschat en verbaal begrip.¹⁰ Een vaardige én gemotiveerde lezer die vaak op een dieper niveau leest, kan dus sneller betekenis geven aan een tekst.¹¹ Natuurlijk speelt de **context waarin leerlingen opgroeien** hierbij een grote rol.¹² Wanneer leerlingen ook thuis vaak in contact komen met een breed gamma aan boeken en teksten, hebben ze een rijker gevulde rugzak.

De leesdriehoek is dus erg persoonsgebonden en ziet er voor elke leerling anders uit. Sommige leerlingen groeien op in een taalrijke omgeving, waarbij ze ondersteund worden om te lezen en om teksten te vinden die ze graag lezen. Aan andere leerlingen wordt thuis zelden of nooit voorgelezen en zij komen pas in de kinderopvang of op school voor het eerst in contact met verschillende leesmaterialen. Leerlingen die opgroeien in een geletterde omgeving kunnen lezen toch als moeilijk of lastig ervaren, maar ook leerlingen die thuis minder gestimuleerd worden kunnen de leesmicrobe nog te pakken krijgen op school. Het **leesprofiel van leerlingen** wordt dus mede bepaald door de leesdriehoek (leesvaardigheid, leesmotivatie en leesgedrag) en de (thuis)context van leerlingen.¹³

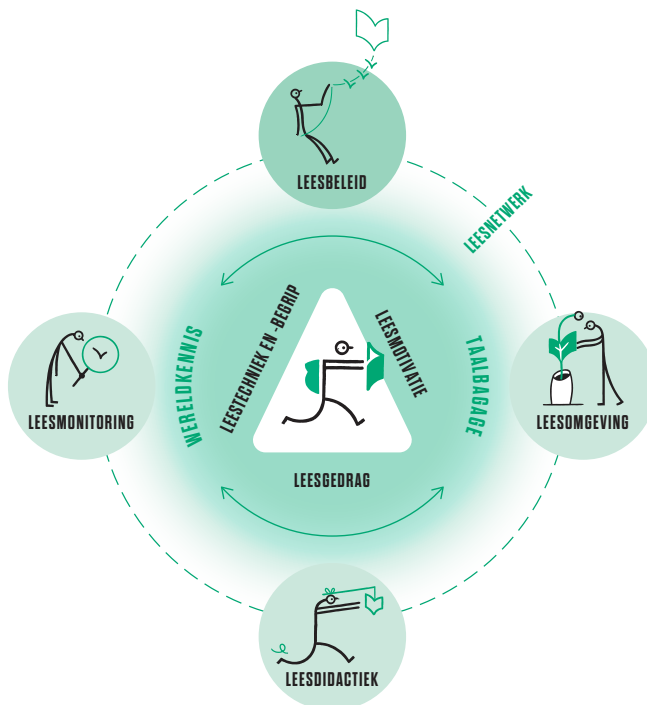
Centraal in de leesdriehoek staat de doelstelling van krachtig leesonderwijs: alle leerlingen laten uitgroeien tot **competente lezers**. Als leraar streef je ernaar om van elke leerling een lezer te maken die vlot technisch, met begrip, betrokken én gemotiveerd leest en daarvoor beschikt over de nodige taalbagage en kennis van de wereld. Krachtig leesonderwijs is dus een hefboom om van al je leerlingen lezers te maken. Dit geldt zeker voor die leerlingen met een risicoprofiel die moeite hebben met een of meer delen van de leesdriehoek.

'Zorgen dat leerlingen met begrip kunnen lezen is waarschijnlijk de belangrijkste opdracht van het onderwijs. Zonder deze vaardigheid zijn leerlingen niet in staat te leren van teksten. Daardoor kunnen zij niet alleen onvoldoende meedoen op school, maar kunnen ze ook niet voluit deelnemen aan de huidige informatiesamenleving'
(van Steensel & Houtveen, 2022)

17

Aangezien lezen een uitdagend en complex proces is, vormt ook krachtig leesonderwijs een complex samenspel van **verschillende pijlers**.¹⁴ Zoals je in de buitencirkel van figuur 2 ziet, vloeit krachtig leesonderwijs voort uit een gedragen leesbeleid¹⁵ waarbij het hele schoolteam inzet op leesomgeving,¹⁶ leesdidactiek¹⁷ en leesmonitoring¹⁸ én hiervoor nauw samenwerkt met een leesnetwerk.¹⁹

Figuur 2 Pijlers van krachtig leesonderwijs

Pijlers van krachtig leesonderwijs in een notendop

- **Leesbeleid:** het proces waarmee je als team doelgericht en in een doorgaande lijn het leesonderwijs van je school aanstuurt, opvolgt en bijstuurt.
- **Leesomgeving:** de manier waarop je in elke klas en op de hele school je leesomgeving motiverend inricht en zorgt voor een rijk tekstaanbod.
- **Leesdidactiek:** de keuzes die je maakt in functie van motiverend en effectief leesonderwijs: de doelen die je selecteert, de context waarin leerlingen lezen, de instructie die je geeft en de mogelijkheden die je creëert voor oefening, interactie en feedback.
- **Leesmonitoring:** het cyclisch proces waarbij je informatie over de leesontwikkeling van leerlingen verzamelt, analyseert en integreert in je didactische aanpak.
- **Leesnetwerk:** de mate waarin je samenwerkt met partners om je leesonderwijs te verrijken.

1. Stap in een leesbeleidsproces

Met De Wegwijzer richting
krachtig leesonderwijs

ONS WEGWIJZER-DOEL?

- Samen gaan we op weg naar sterke lezers.
- We maken van alle leerlingen vaardige en gemotiveerde lezers.
- Door te lezen verkennen we de wereld binnen en buiten de school.
- We geven elke leerling een goedgevulde leesrugzak mee.
- Op onze school is lezen een avontuur.

19

Het team van De Wegwijzer beslist om de komende jaren in te zetten op een leesbeleid binnen hun taalbeleid. Een gemotiveerd en divers team van collega's én beleidsondersteuners trekt het leesbeleid verder op gang. Ze willen er een **breed gedragen schoolverhaal** van maken. Eerst maakt het leesteam een analyse van het huidige leesonderwijs op school. Ze maken een leesscan en krijgen zo inzicht in hoe hun leesonderwijs er nu voor staat. Het is fijn om te merken dat er voor elke pijler al een basis is, maar zoals het team terecht aanvoelt, is er nog ruimte voor groei. Het resultaat van de **leesscan** wordt tijdens een personeelsoverleg besproken. Het hele team voelt de behoefte aan een leesbeleid. In de eerste plaats wil het team komen tot een gedeelde **leesvisie**. Daarvoor werken ze in kleine groepjes om kernwoorden te verzamelen die centraal samengebracht worden op grote bladen. Na enkele intensieve weken waarbij ook leerlingen, ouders en leespartners bevroegd worden, is er een gedragen visie op leesonderwijs.

Met de hulp van de leerlingen van de richting Grafische Vormgeving wil het leesteam die leesvisie **visualiseren**, zodat iedereen op school meteen weet waarvoor De Wegwijzer staat op het gebied van leesonderwijs. Op een affiche worden de speerpunten van de visie samengebracht. Het leesteam wil tot slot ook een **leesmascotte** in het leven

roepen die bij de verschillende leesacties ingezet kan worden. Hierbij betrekken ze opnieuw de leerlingen. Op basis van de inzendingen van alle klassen wordt *Wally* gekroond tot leesgids van De Wegwijzer. Bij de start van het nieuwe jaar gaat *Wally* van klas tot klas om voor te lezen. Hij hangt de affiche op in elke klas en geeft ook een **bladwijzer** (in de vorm van een wegwijzer) aan elke leerling.

Nu er een duidelijke visie is op leesonderwijs, kan het leesteam die visie vertalen naar een **leesplan**. De speerpunten in de visie worden eerst geconcretiseerd in doelen. Het leesteam brainstormt daarna ook over mogelijke acties en gaat hierover in wisselwerking met het bredere team. Zo beslissen ze bijvoorbeeld om de komende maanden in te zetten op de leesomgeving en het leesaanbod. Het leesmateriaal zal gescreend en in kaart gebracht worden om na te gaan of er voldoende rijke teksten op de school aanwezig zijn rond verschillende thema's en onderwerpen. Die rijke teksten willen ze sterker inbedden in hun leesonderwijs. Alle **doelen en acties** brengen ze samen in hun leesplan, waarmee ze op een doordachte en overzichtelijke manier hun leesonderwijs richting geven op korte en op langere termijn.